

Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi

Bayram Sakallı

İstanbul, İz Yayıncılık, 1997, 432 sayfa, ISBN: 975-355-292-0

Mustafa Halil AYDIN*

Kitabın yazarı olan Bayram Sakallı 1955 yılında Kırıkkale'de doğmuştur. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi'nde tamamlamış, 1983 yılında ise Hacettepe Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü'ne araştırma görevlisi olarak girmiştir. 1993 yılında “*Millî Mücadele'nin Teşkilatlanması Düşüncesi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Sosyal Yapısı*” başlıklı teziyle doktorasını tamamlayan Bayram Sakallı bir dönem Kırıkkale'nin Keskin ilçesinin belediye başkanlığını da yapmıştır. Tanıtımına konu olan “*Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi – Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*” isimli kitabı İz Yayıncılık'tan çıkmıştır. Kapağındaki fotoğraf ise arka kapakta şöyle anlatılmıştır: “*27 Ağustos 1922'de Ankara'da binlerce kişi Büyük Taarruz'da muzafferiyet için dua ederken*” Bu cümleler esasında kitabın özeti mahiyetindedir. Kitap geniş bir bibliyografyaya sahiptir; döneme dair belgeler incelenmiş, çağdaş gazeteler kullanılmış ve dönemin incelemesinin yapıldığı birçok yerli ve yabancı makale/kitaptan yararlanılmıştır.

Kitabın kaynak olarak danıştığı metinlerden özetle söz etmişim. Eserin bibliyografyasına bakıldığında yazarın adaletli bir okuma yaptığı görülür. Yazar, eserde konu aldığı dönemi beş bölümde inceler. Bahsi geçen dönemde milli ve milli olmayan, Mustafa Kemal'in İstanbul basınına verdiği beyanatta sayıları

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, mustafahalilaydin@gmail.com

altmışa varan cemiyetler bulunmaktadır. Sakallı, bir bütünlük içerisinde bu cemiyetleri incelemeye ve bu cemiyetlerin Milli Mücadele'deki motivasyonlarını irdelemeye çalışmıştır. Daha özelinde söylemek gerekirse Milli Mücadele'nin İslami saikleri ispatlanmaya çalışılmıştır. Bayram Sakallı'nın kitabının ilk bölümü Mondros Mütarekesi Dönemindeki İktisadî ve Siyasî Genel Durum başlığını taşımaktadır. Bu bölümde evvela mütareke dönemine girmeden Osmanlı İmparatorluğunun XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyılın başlarındaki sosyo-ekonomik yapısına değinir. Bu bölümü en çok meşgul eden olgu ise kapitülasyonlardır. Osmanlı'nın bir tarım imparatorluğu olmasının yanında sanayide dünyanın gerisinde kalması ve hâlihazırdaki sanayideki payının neredeyse %75'inin gayrimüslimlerin elinde olması da Müslüman tebaanın ekonomik durumu hakkında fikir vermektedir. Siyasî durumun incelendiği bölümde ise İtilaf devletleri ve Amerika ile olan ilişkiler ayrı alt başlıklar halinde incelenmektedir. Her biri için tarihsel bir perspektif çizilmeye ve dönem içi ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır.

Bayram Sakalı ikinci bölümde ise Teşkilatlanma Düşüncesinin Ortaya Çıkışı'nı irdelemektedir. Teşkilatlanma meselesini aktarırken Sakallı, *'mücadeleyi omuzlayacak, onun esas yükünü'* ve *'zorluklarını taşıyacak olan ulema, eşraf ve köylünün davaya kazandırılması nasıl sağlanacak?'* sorusunu referans almaktadır (s. 85). Mustafa Kemal'in söz konusu mücadelede tabii lideri olmasını sağlayan özelliği ise bu ihtiyacı keşfetmiş olmasıdır. Yazar bu bilgiyi paylaştıktan sonra Milli Mücadele döneminde manevi cephenin güçlenmesinde önemli tesiri bulunan *"Dar-ül Hikmet-il İslâmiye"*ye de ayrıca şerh düşer. Bölümün devamında manevi cephe olgusundan çokça söz eder, Mustafa Kemal'den de özellikle alıntılar yapar.

Kitabın üçüncü bölümü *'Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde Genel Durum'* başlığını taşımaktadır. Birçok alt başlık barındıran bu bölümde Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin lokal örgütlenmelerinin her biri ayrı ayrı incelenmektedir. Giriş kısmında kitabın ana bahsi olan Milli Mücadele'nin ne zaman başladığına ilişkin tartışmalara yer veren Sakallı; bu tartışmaların savunularına değinmekte ve esas aldığı tarihin Birinci Meclis'te onaylanan tarih olduğunu söylemektedir. Buna göre milli hareketin başlangıç tarihi 21 Teşrinievvel 1334 (21 Ekim 1918)'dir. Bölümün devamında Vilâyât-ı Şarkiye, Şarkî Anadolu, Trabzon, Trakya-Paşaeli, İzmir, Denizli, Kilikya (Adana), Maraş, Antep, Urfa ve Ankara'da kurulmuş olan cemiyetlerin hepsinden ayrıca bahsedilir. Bayram Sakallı, cemiyetlerin bu bölgelerde hangi süreçlerden geçerek, hangi tarihlerde ve kimler tarafından kurulduklarının yanı sıra bu cemiyetlerin yerel özelliklerinden de söz ederek bu bölümü sonlandırır.

"Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde Sosyal Yapı" adını taşıyan dördüncü bölümde Milli Mücadele'de toplumsal ağırlığı olan grupların Milli Mücadele'de aldıkları roller incelenmektedir. Sivil memurlar (*bürokratlar*), askerler (*subaylar*), din adamlar (*ulema*), eşraf, halk ve köylüler şeklinde sınıflandırılan bu grupların her biri için ayrı başlıklar açan Sakallı, ilk olarak bu gruplandırmayı neye göre yaptığını açıklar. Devamında her bir grup için ayrı bir başlık ayıran Sakallı, bu grupların aldıkları olumlu yahut olumsuz rolleri çeşitli olaylar üzerinden örneklendirir. Ancak bunu yaparken özellikle din adamlarıyla

halk ve köylülerin rolüne ayrıca bir önem veriyor ve geleneksel anlatıda bu gruplara haksızlık yapıldığının altını özellikle çiziyor.

Son bölüm olan “*Cemiyetlerdeki Değişiklikler, Gruplaşmalar ve Partileşmeye Doğru Gidiş*” kısmında Milli Mücadele’de bilfiil görev almış cemiyetlerin tek bir çatı altında toplanması girişimlerinden söz ediyor. Sivas’ta, kongre kararıyla bir çatı altında toplanan bu cemiyetin beyannamesinden söz eden Bayram Sakallı, “*Tahsis Kılınan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine Ait Teşkilatın Sureti Tatbiki*” başlıklı bir belgeden bazı alıntılar yapıyor. Yazar, bu belgedeki bazı noktaları pek çok kaynak eserin teğet geçtiğini de ekliyor. Buna göre cemiyetin başarıya ulaşmasında İslam’ın ve İslamlığın rolü büyük ve mühimdir. Bu maddeler Müslümanların devlet kademelerinde, ticarete vs. alanlarda ne şekilde ve nasıl rol alacağına yönelik tasarıları içeriyor. Devam eden kısımda Kuva-yı Milliye’yi ve cemiyetleri otoriteye bağlama girişimlerinden bahseden Sakallı, bahsi geçen dönemde yapılan tartışmalara değinirken tüm farklı görüşlerden alıntılar yapıyor. Son olarak Büyük Millet Meclisi’nde gruplaşma ve partileşme çabalarına değiniliyor ve kitap sona eriyor.

Millet kavramı içerdiği anlamla beraber sosyal, sınıfsal bir grubu ihtiva eder. Milletçe var olma mücadelesi veren topluluklarda ortak hareket edebilme becerisi ise ayrıca bir önem kazanır. Kitabın esas aldığı döneme baktığımız zaman mütareke sonrası dağılmış bir Osmanlı görürüz. Payitahtın işlerliği ve güvenilirliği ortadan kalkmış, Anadolu’daki lokal örgütlenmeler ise mücadele kararı almışlardır. Bülent Tanör bu dönemi “*Kongreler İktidarı*” olarak tanımlar. Bayram Sakallı ise bahsi geçen dönemde mevcut sınıfların aldıkları rolü özel olarak inceler. Ancak buna girişmeden evvel fert, grup, toplum ve sınıf gibi kavramları açıklamaya çalışır. Bu noktada Karl Marx’dan, Emile Durkheim’dan ve Pierre Laroque’dan alıntılar yapar. Devamında Laroque’un sınıf ayırımına dair formülünü (toplumda oynanan rol, hayat tarzı, psikolojik davranış ve müşterek şuur) özetleyerek, Milli Mücadele’de rol alan sınıfları tarif etmede kullanmıştır. Buna göre karşımıza çıkan sosyal gruplar şunlardır; sivil memurlar ve bürokratlar, askerler, din adamları, eşraf, halk ve köylüler...

Şunu söylemeden geçmeyelim ki, kitap başlık olarak sosyal tarih kavramını öne çıkarsa da bir sosyal tarih örneği olmaktan uzaktır. Kitabın içeriğine baktığımızda kapakta vaat edilen sosyal tarih anlatısıyla karşılaşmamaktayız. Daha ziyade dönemin sosyolojik bir çözümlemesini yapmaktadır. Tarih yazımı günceli ilgilendiren ve şimdide gerçekleşen bir olgu olmasından ötürü dönemin politik atmosferi, metnin sahihliğini yakından ilgilendirir. Türkiye ise bu meselenin canlı bir laboratuvarı sayılabilir. Zira özellikle Cumhuriyet tarihi boyunca, iktidar farklı odakların elinde olmuş ve bu da tarih yazımına doğal olarak yansımıştır. Milli Mücadele dönemi ise bu açıdan baktığımızda hassas bir içerik barındırır.

Özellikle Sultan Vahdeddin'in ve din adamlarının aldıkları roller hakkında çok çeşitli söylemler meydana gelmiş, bu durum müfredatın tarih kitaplarında dönem dönem değişiklikler arz ederek yer almış ve hatta birçok politikacı tarafından tartışmaya da açılmıştır. Tanıtımına konu olan kitap da bu noktayı kendi zaviyesinden aydınlatmak amacı gütmektedir.